

Mevlida Serdarević, dipl. pravnik,
 Muzej grada Sarajeva
 Bosna i Hercegovina

MJESTO I ULOGA KULTURNOG 'NASIJEĐA U TURISTIČKOJ PONUDI BOSNE I HERCEGOVINE

Ključne riječi:

kulturno nasljeđe, područja duhovnih vrijednosti, živo ili nematerijalno nasljeđe, konvencija, muzejske postavke, stručnjak, posebni programi, saradnja, informisanje, turistički vodiči.

Bosna i Hercegovina je zemlja sa iznimnim prirodnim resursima. Nažalost, planine, obale rijeka i jezera, u ovom momentu su manje atraktivne zbog prisustva mina. Uz to, ako se zna da ponuda u oblasti ljetnog, banjskog, pa i sportskog turizma, kod nekih naših susjeda trenutno ima bolje šanse, ne samo zbog veličine obalnog pojasa ili poznatijih banjskih lječilišta, već i izgrađene infrastrukture bitne za ovu oblast privređivanja, onda je, zapravo, kulturno-historijsko nasljeđe, zbog raznolikosti, onaj resurs s kojim bi BiH mogla svoju turističku ponudu učiniti daleko boljom i atraktivnijom.

Sa tog aspekta, turistička ponuda Bosne i Hercegovine ne bi bila vezana samo za određenu sezonu, niti samo za jedno područje i jednu grupu posjetilaca, te bi uz bolje korištenje kapaciteta u ovoj oblasti, a o tome je upravo riječ u ovom izlaganju, mogla istinski iskoristiti vlastite potencijale.

U to ime, podsjećanja radi, nužno je, u najkraćem, naznačiti osnovne grupe nasljeđa zanimljivog sa stanovišta turističke ponude.

Tu zasigurno spada:

- graditeljsko nasljeđe, koje je i inače osnov ponude u turističkim informativnim materijalima, tzv. nepokretnosti ili uobičajeno nazvano - spomenici kulture, spomeničke (kod nas, u pravilu urbane, manje ruralne) cjeline i eventualno poznati arheološki lokaliteti i sl.;
- područja duhovnih vrijednosti koja su (ili koja bi trebala biti) posebno zanimljiva sa stanovišta turističkog potencijala;
- živo nasljeđe za koje postoji veoma snažan interes, za sada upravo zbog neiskorištenosti u turističkom smislu, prvenstveno na užem ili lokalnom planu;
- pokretnosti koje su u pravilu smještene i izložene u raznim muzejima i galerijama, najčešće u državnom, ali nerijetko i u privatnom vlasništvu.

Kada je riječ o graditeljskoj baštini, zaštitari, a to su u osnovi zavodi za zaštitu kulturno-historijskog nasljeđa i donekle prostorni planeri, nakon sanacije konkretnog objekta ili cjeline, najčešće nisu posebno zainteresirani za njihovo korištenje, te stoga nema neke, koliko je poznato, posebne interakcije između ovih i aktera u oblasti turizma, premda bi trebalo da postoji, zbog koristi koju sektor turizma ubire upravo na temelju činjenice da se turistička ponuda određenog mjesta ili područja bazira na prezentaciji i /ili korištenju konkretnih nepokretnosti. Nerijetko, zbog nastojanja turističkog sektora da određene objekte ili cjeline koriste mimo uzusa zaštitarske struke, dolazi čak i do konflikta i nesporazuma na liniji zaštitari- turistička privreda.

Usljed ratnih dešavanja devedesetih godina prošlog stoljeća i u tom smislu strahovite devastacije nepokretnosti, trebat će vremena i naročito sredstava dok se ovo bogatstvo, poznato po raznolikosti kulturnih uticaja, sanira do mjere da bi postalo ne samo nezaobilazan činilac u turističkoj ponudi u BiH, već i istinski konkurentnije u odnosu na susjede. Ovu tezu potvrđuje sanacije Starog mosta u Mostaru, koji je već od momenta zvanične obnove, postao bitna destinacija u turističkoj ponudi Mostara, tzv. Slano jezero u Tuzli koje postaje značajan turističko-rekreativni centar na lokalnom nivou i sl., ali i Počitelj koji, premda se obnavlja, još uvijek nije dosegao predašnji broj posjetilaca, bilo domaćih, bilo stranih itd.

Druga grupa kulturnog nasljeđa, tzv. područja duhovnih vrijednosti, po čemu je BiH posebno zanimljiva i ekskluzivna u odnosu na okruženje, ne samo da nije dovoljno iskorištena, već, nažalost nije obuhvaćena u dovoljnoj mjeri brigom, niti zaštitara, niti ostalih djelatnika u oblasti kulture, prvenstveno muzealaca, niti se turistički potencijali generalno grade specijalno na ponudi ove vrste turizma.

Radi se o kulturnim mjestima koja obuhvataju, što je istinska rijetkost, mjesta okupljanja vjernika sve četiri monoteističke religije, potom mjesta koje posjećuju pripadnici više religijskih zajednica zajedno i sl, većeg ili manjeg značaja u smislu popularnosti, brojnosti posjetilaca, odnosno turista, interesa medija i dr.

Naime, područja duhovnih vrijednosti u našoj zemlji ima više i to svih konfesija, uključujući i jevrejsko, a neka tradicionalna područja duhovnih vrijednosti posjećuju građani koji objektivno ne spadaju u klasične vjernike.

Uostalom, nema baš previše zemalja u kojima se za jedan dan, tačnije za nekoliko sati, mogu obići svetišta sve četiri monoteističke religije, a ako i ima, zar to nije prvorazredna turistička atrakcija, ili zar to ne bi bila prvorazredna turistička atrakcija?! Kao primjer mogu se navesti: Grob i Havra Moše Danona u Stocu, manastir Žitomislić nadomak Stoca, Tekija na Vrelu Buni i Međugorje, mjesta udaljena samo nekoliko kilometara jedno od drugoga, koja se bez muke mogu obići za jedan dan i kraće, a sve praktično u okruženju Mostara.

Prvo navedeno je jedino svetište jevreja ne samo u Bosni i Hercegovini, već i na širim prostorima; drugo, manastir Žitomislić, istina porušen, ali u fazi obnove, spomenik vjernika pravoslavne vjeroispovijesti; treće, mjesto okupljanja muslimana, koje je, zbog iznimne ljepote čitavog lokaliteta: izvora Bune iz veoma impresivne stijene i Tekije gotovo utaknute u tu istu stijenu-istovremeno i veoma popularno izletišta posjetilaca iz šireg okruženja; te Međugorje, premda ne i oficijalno crkveno priznato, fakično veoma popularno svetište katoličkih hodočasnika koji pristižu iz svih krajeva svijeta.

Slično bi se moglo ustvrditi za poznati "trokut" na Bašćaršiji u Sarajevu gdje je postojao običaj paljenja svijeća u Staroj pravoslavnoj crkvi i u katoličkom samostanu Sv. Anti, a potom darivanja novčića na lokalitetu-mezarju poznatom kao Turbeta sedam braće, a nakon tog se - čeka koja će prva riječ da se čuje. Ovaj način, uslovno rečeno "gatanja", odavno je izgubio smisao istinskog vjerovanja, ali je ostao običaj, koji, sa stanovišta turističke atraktivnosti, ali i sa stanovišta očuvanja tzv. živog nasljeđa, može imati određenu vrijednost.

Faktično, područja duhovnih vrijednosti se imaju štititi i tretirati u skladu sa Konvencijom o zaštiti kulturnih dobara, shodno Rezoluciji iz Rajsamura usvojenoj na Drugoj međunarodnoj konferenciji o miru i nenasilnom djelovanju održanoj u Rajsamuru-Udaipur, Indija, od 17 do 21. 02. 1991. godine.¹¹

Iako postoji namjera da se ova područja izjednače s dobrima nasljeđa, ona su i dalje prepuštena brizi (i korištenju), u pravilu, lokalnih turističkih i drugih interesnih institucija, pa čak i turističkih poslenika iz inostranstva. Navedeno ima za posljedicu da se ova područja sa sve većim brojem posjetilaca (koji jesu, premda sebe takvim ne smatraju- zapravo turisti), nerijetko razvijaju mimo uzusa zaštitara (u Pruscu npr. se mogu vidjeti krovovi-zelene boje, što zasigurno ne spada u autohtoni kolorit, da o materijalu koji se koristi ni ne govorimo...), ali što je posebno važno, ova područja nisu iskorištena sa stanovišta klasičnih turističkih posjetilaca i ruta, jer u razvoj ovih područja nisu uključeni stručnjaci koji se bave istraživanjima fenomena u oblasti kulture i načina življenja određenih naroda. Stoga se neka područja u tom smislu ni ne spominju, druga posjećuje jedino lokalno stanovništvo (poznati fenomen dovišta u centralnoj Bosni i na Bjelašnici...), ali ne ili rijeđe i strani turisti, odnosno ne i male ciljane grupe itd. Uz to, u pravilu ova se mjesta posjećuju za vrijeme organizovanog događaja, kasnije manje.

Naime, stručnjaci, najčešće muzealci, tačnije etnolozi, antropolozi i dr., u okviru svojih svakodnevnih zadataka, istražuju, analiziraju i (trebalo bi da mnogo snažnije) prezentiraju saznanja o pojedinim fenomenima područja duhovnih vrijednosti, što jest ili bi trebalo da bude osnov za atraktivnu turističku ponudu.

Nažalost, iz više razloga, prvenstveno ekonomskih, kadrovskih i dr., ovakvih istraživanja je sve manje sa jedna strane, a sa druge, turistički poslenici, obrazovani u sasvim drugim oblastima rada i umijećamarketinške ponude, najčešće ni ne znaju za ove mogućnosti, a ako i znaju, smatraju da je osnovna, polazna informacija dovoljna i da blagovremeni i planirani angažman stručnih ljudi, odnosno stručnih institucija, samo dodatno komplikuje realizaciju, što nije tačno.

Uostalom, Filozofski fakultet u Ljubljani svake godine upiše znatan broj studenata na Katedru etnologije, koji, najmanje dva puta godišnje posjećuju BiH i naravno Muzej Sarajeva. Na upit zašto i otkuda toliko studenata u ovoj oblasti, slijedi obrazloženje da je za Sloveniju turizam šansa, te su upravo ovi stručnjaci buduća baza, pored ostalih, slovenačkog turizma.

1) Mavlida Serdarević: Pravna zaštita kulturno-historijskog nasljeđa, Međunarodni Centar za mir, 1997, str. 99-100

Na ovu grupu nasljeđa nadovezuje se turistička ponuda vezana za tzv. živo nasljeđe, jer se na ovim lokalitetima, ali i na drugim područjima, njeguju određeni običaji, prenose predanja i legende, slušaju izvorne narodne pjesme, igraju kola i sl.

Nematerijalnom ili živom nasljeđu posljednjih godina se poklanja posebna pažnja, s obzirom da je s procesom globalizacije ono iznimno ugroženo. Predviđa se, pored ostalog, nestanak čak nekoliko stotina jezika, a i govor spada u ovu grupu dobara. Stoga, 2003. godine, usvojena je posebna Konvencija o zaštiti nematerijalnog nasljeđa (Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage, Paris, 17.10.2003) koja, naravno, nije ratificirana od strane BiH, niti su o njoj informirane relevantne institucije. Tokom 2004. godine, vođene su posebne rasprave o ovoj Konvenciji i njenoj primjeni na regionalnim nivoima, u kojima je učestvovala i naša zemlja (nažalost predstavljena na dva nivoa, pri čemu su predstavnici jednog dijela BiH prezentirali tradiciju i mogućnosti čitave zemlje u ovoj oblasti, a drugi samo jednog entiteta), a koncem 2005. godine se predviđa usvajanje svjetske Liste, Masterpieces, ovih dobara.²¹

Kada bi turistički uposlenici shvatili važnost angažovanja profesionalaca, pod kojima podrazumijevam prvenstveno muzealce i zaštitare u najširem smislu te riječi, mogli bi dobiti "paket aranžamane" (ili nacрте ovih "aranžamana"), koji bi bili iznimno atraktivni i koji bi dugoročno gledano dali input za razvoj turizma u mikro, ali i makro regiji. Primjer za to je pokušaj Muzeja Sarajeva da u saradnji s nekim NGO (Asocijacija za interkulturalne aktivnosti i spašavanje nasljeđa u BiH/AIASN-a, Soroptmist Internacional / SI klub, Ambasada Lokalne Demoratije i dr.), skrene pažnju na fenomene koji spadaju u oblasti živog nasljeđa, čiji se pojedinačni iskaz na određeni način i do određenog nivoa -čuva i u muzejima.

Tako je Muzej Sarajeva pokrenuo projekat radnog naziva "Da se ne zaboravi..." gdje svake godine organizira osoben način prezentacije živog nasljeđa u kombinaciji s tematskom muzejskom izložbom, dakle pokretnim nasljeđem.

Jedne godine je pripremana izložba hljeba (kruha), (autor: kustos Muzeja Amra Madarević), gdje je izloženo preko 20 vrsta hljeba svih predstavnika religijskih grupa u Sarajevu, uz prigodni performans-pripremu i kušanje hljeba koju rade učenici odgovarajuće škole. Kako je ovaj pokušaj izazvao pažnju, nastavljeno je s programom prezentacije "slatka", potom halve itd.

Naime, uočivši da poslužjenje posebno spremljenim slatkim od voća, povrća (lubunica i tikva spadaju u povrće) i cvjeća (ruža đulbešećerka) ubrzano nestaje iz naše kulture ishrane i kulture ponašanja generalno, Muzej je odlučio prirediti ove vrste "slatkog" kao poslužjenje posjetiocima i ujedno postaviti malu prigodnu izložbu predmeta, danas manje ili više nepotrebnih i nestajućih koji su se u ovim prilikama koristili: male zdjelice, tanjirići, kitnjaste tacne ili table i sl. Uz ovu manifestaciju, priređen je i prigodni program gdje su prezentirane odgovarajuće priče, legende, stari recepti, izvođene odgovarajuće pjesme.

2) Konferencija u Kazanu, R. Tataristan, Ruska Federacija, održana od 15.-18. XII 2004, prisustvovalo je ukupno 24 zemlje Evrope i Sjeverne Amerike (SAD i Kanada).

Sljedeće godine je ponovljen sličan program na temu halve, koja je također nepravedno zapostavljena u smislu valorizacije njenog mjesta u kulturi ponašanja generalno, posebno Bošnjaka na ovim prostorima. Ako se zna da su postojale čitave ulice gdje se prodavala halva (npr. Halvadžiluk u Sarajevu), da se svaki značajniji događaj za koji je bilo potrebno pripremiti posluženje, bila žalost bila radost, obavezno završava pilavom i halvom, da se halva dariva (la) čak i u slučaju ishrane namjernika radi sadake, onda halva u našoj kulturi ponašanja ima značajnije mjesto no što se čini.³⁾

Interes i znanje o halvi, jelu koji od Balkana, preko Grčke i Turske, pa sve do daleke Indije, poznaju u raznim varijantama brojni narodi i kulture, danas je također zapostavljen. Stoga je priređen program: kušanje raznih halvi, posebna izložba predmeta potrebnih za njeno pripremanje i posluženje, te ponovno priče i pjesme na temu halve i ishrane općenito. Izložba je bila prilika da se bar na kratko skrene pažnja na poznati savat, domaći način ukrašavanja posuđa, a koje se koristi (lo) za pripremanje i posluženje ne samo halve.

Interes i posjećenost ovim manifestacijama je enormna, tako da Muzej ne može ni primiti sve zainteresovane, a sam program nikada ne traje onoliko koliko je planirano, jer posjetioci jednostavno žele još.

Nažalost, odgovarajuća turistička zajednica, odnosno pripadajuća resorna ministarstva (privreda i sl.) nisu se zainteresirali za ovaj program koji bi, objektivno, mogao da se razvija veoma snažno, a s obzirom da su "sredstva za rad" neuobičajena, mogao bi biti i djelomično finasiran odnosno samofinansiran.

Ovakvi i slični programi, teško da bi doveli turiste u Sarajevo, ali bi ih zasigurno zadržali duže i uticali na njihov povratak.

Na tragu ove ideje, ali i želje da sami muzeji izađu iz klasičnih okvira koji se nerijetko mogu definirati riječju-statičnost, Muzej je pokrenuo još jedan projekat pod nazivom "Naši korijeni", u saradnji sa već pomenutim nevladinim organizacijama i turističkom zajednicom jedne općine u Sarajevu. Ideja je bila da se obradom jednog materijala koji je bitan u oblasti muzejske struke, putem razgovora, radionice i izložbi, pokažu njegove mogućnosti: od sakupljanja i čuvanja, preko prezentacije do korištenja na savremeni način i izrade suvenira. Prve godine tema je bila tekstil, a druge keramika.

Tema tekstila je okupila muzealce iz BiH i Crne Gore i nevladin sektor iz BiH, Hrvatske, Turske, Španije i Austrije. U okviru ove radionice je prezetnirano više referata, nekoliko praktičnih radova na temu izrade novih predmeta prema starim umijećima, prepariranje starog vrijednog muzejskog tekstila, te postavljeno jedanaest malih izložbi gdje je tekstil korišten na razne načine: od veza i tkanja do kostima i izrade lutaka, od korištenja tekstila s tradicionalnim motivima kao suvenira, do posebne izložbe kostima koji su rađeni prema elementima tradicionalnih nošnji u BiH. Naime, modna dizajnerka Emina Husedžinović je priredila, ne modnu reviju, već klasičnu izložbu pod nazivom "Tolerancija u modi" pokušavajući prezentirati moderan način oblačenja s tradicionalnim elementima iz kulturne historije BiH.⁴⁾

3) Lifleti posvećeni "slatkom" i halvi i foto dokumentacija Muzeja, 2002. i 2003. god.

4) Katalog "Tolerancija u modi". 2002. izdavač Muzej Sarajeva

Interes je bio izvanredan, a program je uvršten u Manifestaciju "Dani evropskog nasljeđa", dok je eho bio nezadovoljavajući.

Istina, naše gošće iz Španije su prepoznale ovu ideju i iduće godine-učesnici iz BiH i Hrvatske su gostovali u Španiji (Sabadell) s manjom izložbom (ovo iz čisto tehničkih razloga), dok se pozivu nisu odazvali muzeji i nevladin sektor iz Vojvodine i Crne Gore.

Tema keramike je bila još uspješnija. Učesnici su bili muzeji iz BiH, Makedonije i Srbije i nevladin sektor iz BiH, Hrvatske, Švedske i Švicarske, a ova radionica je također uvrštena u Manifestaciju "Dani evropskog nasljeđa" koju organizira Federalno Ministarstvo za kulturu i sport/šport.⁵⁾

Ovom prilikom je prezentiran lokalitet gdje se još uvijek na originalan način izrađuje staro keramičko posuđe, što bi se veoma uspješno moglo koristiti u posebnoj turističkoj ponudi (male ciljane grupe). Pored toga, postavljeno je sedam izložbi, među kojima i Izložba "Tragovi" rano preminulog umjetnika Kenana Solakovića iz Sarajeva koji je poznat po iznimnim radovima u glini.⁶⁾

Što je posebno važno, promoviran je suvenir, patera iz III stoljeća pronađenu na Ilidži kod Sarajeva. Ova posuda za kultno pranje, čiji je original izložen na Stalnoj izložbi Muzeja Sarajeva u Brusa-bezistanu, ima dršku u obliku lavlje glave što je dosta rijetko, a na rubovima motiv-ljiljana.

Ponovno je interes za ovakav način rada i okupljanja bio veliki, a eho slab. Kada je riječ o suveniru-pateri, rađenoj kao originalni proizvod s brojem i naznakom Muzeja, eho je bio nikakav.

Čak nije dobijena ni podrška za masovnu proizvodnju ovog izvanrednog suvenira kao umanjene replike, iako BiH i Sarajeva vapi za prepoznatljivim suvenirom.

Iz toga proizlazi pravilo da turističke zajednice, ali ne samo one, ne prepoznaju vlastiti interes u saradnji s institucijama kulture, posebno ne s muzejima.

Uostalom, Projekat borbe protiv siromaštva, tzv. PRSP koji finansira Međunarodna zajednica, a koji predviđa mogućnosti razvoja BiH u tri pravca: poljoprivreda, drvna industrija i turizam, i koji planira voditi raspravu o razvoju turizma u BiH do kraja 2004. godine, nije u ovu raspravu uključio institucije kulture. Znači, nije uočena veza između razvoja turizma i kulturnih potencijala u ovoj regiji, ili se ovi potencijali tretiraju kao resurs u koji nije potrebno posebno ulagati.

Da bi skrenuli pažnju na ovaj propust, da bi se na neki način sami "nametnuli", odnosno ukazali na vlastite mogućnosti, Muzej Sarajeva i AIASN-a u BiH, organizirali u junu ove godine Okrugli sto na temu uloge kulture i institucija kulture u turističkoj ponudi. Rasprava je bila veoma plodna, učesnici iz oba entiteta, studenti nekih univerziteta iz SAD, muzeji širom Federacije BiH, ali R. Srpske, Udruženje turističkih agencija u BiH, turističke zajednica, gosti iz Strazbura itd. Ipak, zaključci, koliko je poznato, nisu izazvali interes kod nosioca projekta PRSP-a.

Zanimljivo je da je projekat razvoja turizma u BiH promoviran, na prijedlog OHR-a, u dependansu Muzeja Sarajeva-Svrzinoj kući. Bili su prisutni (pozvani) svi relevantni faktori u ovoj oblasti, ali niko iz kulture, što je sasvim jasna poruka.

5) Muzejske Vijesti, br. 4/03, Muzej Sarajeva

6) Katalog "Tragovi", 2003, izdavač Muzej Sarajeva

Toliko o tome koliko se muzeji primjećuju u okruženju i koliko su stručnjaci angažovani u turističkoj ponudi generalno. Slijedi da je nužno vršiti još jači pritisak na sektor turizma i javnost uopće, kako bi se uočio ovaj turistički potencijal, a potom kako bi se radnici u oblasti kulture aktivno uključili u turističku ponudu i učinili je i boljom i bogatijom.

Ovo iz razloga što je Savjetovanje na istu temu, koje je održano u Tuzli, pokazalo da se institucije kulture u regionu veoma aktivno uključuju u ovaj proces putem zasebnih projekata. Turistička industrija u najrazvijenijim zemljama u regionu u ovoj oblasti, ne samo da imaju posebne institute koji se bave razvojem turizma, već i posebne sektore unutar ovih koji se bave pitanjima interakcije na liniji kulture i turizma.

Na kraju, da se osvrnemo na klasičnu, četvrtu grupu dobara nasljeđa, tzv. pokretnosti koje čuvaju, obrađuju i koju prezentiraju muzeji. Ovdje, za ovu priliku, ubrajam i objekte, dependanse muzeja u kojima se nalaze u pravilu stalne izložbe.

Zadaci ove vrste predstavljaju redovnu, uobičajenu i planiranu aktivnost svakog muzeja.

Međutim, ove izložbe bi mogle biti veoma dobra dopuna ponuda kod tzv. kongresnog turizma. Ovakav oblik aktivnosti, naročito kada je riječ o većim centrima, postaje također dio turističke ponude. Isto važi kada je riječ o školskom i studentskom turizmu, tačnije turističkim rutama koje upražnjavaju daci i studenti.

Ni ovdje ne postoji saradnja koja bi na temelju blagovremnog i uzajmnog informiranja, eventualno obezbijedila odgovarajuće prigodne izložbe i manifestacije.

Prilikom organiziranja prve konferencije ECOVAST-a (Evropska konferencija o selima i malim gradovima) u Fojnici i Sarajevu 2002. godine, ova ideja je bila zgodno promovirana. Naime, Konferencija je organizirana s ciljem da se vide određeni potencijali izvjesnih regija i manjih mjesta u BiH, ali je Muzej Sarajeva iskoristio priliku i postavio malu prigodnu izložbu nošnji sa Bjelašnice. Konferencija bi se održala sa ili bez ove izložbe, ali je ona bila veoma atraktivna dopuna sadržaja. Uz to, završna manifestacija Konferencije, umjesto da se održi u nekom od planiranih malih mjesta, održana je u Svrzinoj kući, upravo zahvaljujući prethodnoj angažovanosti, prethodnoj izložbi Muzeja. Nešto slično je rađeno prilikom obilježavanja 31. maja, Dana borbe protiv pušenja, i to dvije godine zaredom.

Tako se pokušalo ukazati na mogućnosti, ne u poslu vođenja turizma generalno, čak ni u detalju, već u oblastima koje turističku ponudu čine boljom i zanimljivijom, ponudu koja ne mora biti okrenuta samo stranim turistima, jer uz dobru pripremu i informiranje, postoji dovoljno interesenata-turista i na lokalnom planu. Uostalom, bili mi toga svjesni ili ne, saradnja muzeja i drugih institucija kulture i turističke industrije, mora ići uzlaznom linijom, prije ili kasnije

Navedeni primjeri govore dodatno i o činjenici da se muzeji počinju ponašati, ne više na klasičan način (na način ponašanja elitnih ustanova u koje ni ne treba da zalazi svatko i koje na kraju, ponekad, postaju same sebi svrha), već se počinju boriti za svoje mjesto u zajednici, pokušavaju kazati šta mogu, šta hoće i šta bi bilo dobro činiti. Jer, treba pošteno reći da je ovaj odnos, tačnije neprepoznavanje realnih mogućnosti muzeja u oblasti turizma, donekle posljedica dugogodišnje određene pasivnosti muzeja, dosta zatvorenog načina rada i uvriježenog mišljenja da je

finansiranje ove oblasti obaveza, bez obzira na realne potencijale i naročito rezultate. Stoga, aktivan odnos spram mnogih oblasti, a posebno turizma, imperativ je za muzeje i slične kuće. U tom smislu je nužno uložiti i dodatne napore da se ove kuće prepoznaju i prihvate kao partneri. Navedeni primjeri su samo ilustracija ovih mogućnosti.

Na poslijetku treba spomenuti da spomenem najdirektnije sudionike u turističkoj ponudi-turističke vodiče. Na izvjestan način, to je najslabija karika u lancu ili najslabije veslo u brodu zvanom turizam (kako je jedan predavač definirao turizam i turističku ponudu), ako se pod ovom karikom podrazumijevaju spona dva sektora: turizma i kulturne institucije.

Naime, znanje jezika je samo jedan od preduslova za obavljanje ove iznimno važne funkcije. Ostalo je poznavanje, ali i ispravna interpretacija, pored ostalog, kulturnog naslijeđa od lokalnog do mnogo šireg regiona.

Ako prigodni vodič jedne "ciljane" grupe stranih posjetilaca prevodi porodično kupatilo u Svrzinoj kući kao-javno kupatilo, žensko dvorište kao harem (nakon čega slijedi pitanje o broju žena koje su tu živile) i sl., onda je vodič poslao pogrešnu poruku, ne samo sa stanovišta jednog muzeja. Ako vodič dovede grupu stranih turista u jedan depandans, te na upozorenje da je otvoren za posjetioce i drugi, također zanimljiv, odbije čak i predložiti da se ovaj drugi depandans posjeti, uz obrazloženje da to nije planirano (planirana je šetnja gradom), onda je vodič ili nedovoljno informiran ili nedovoljno zainteresiran. Ni jedno ni druge nije dobro. Veza između vodiča i institucija kulture mora biti mnogo snažnija nego što je danas, pogotovo što se ovom djelatnošću pojedinci mogu baviti privatno i samostalno, kao profesijom. Kako turistički vodiči nastoje što jeftinije proći, nije čudo da je jedna agencija iz Sarajeva, u namjeri da eventualno dovede jevrejske turiste iz Izraela, u pripremi da njih (troje) zaposlenici otputuju u tu zemlju, tražila mogućnost da besplatno posjete/vide Muzej Jevreja BiH, jer je ulaznica od 1 KM za njih bila ozbiljna stavka.

Stoga, sve dok se kulturne institucije, muzeji posebno, tretiraju kao nešto što se koristi bez nadoknade ili uz minimalan trošak, dok se informacije o našim vrijednostima crpe iz novinskih članaka, a muzealci i ostali zaštitari ni nemaju mnogo šansi da objavljuju svoje radove, dok nas na velikim manifestacijama u inostranstvu predstavljaju svi oni koji nešto znače, svi osim muzeja i njihovih izložbi, saradnja na liniji turizam- kultura i turistički poslenici-kulturnjaci/zaštitari, neće biti zadovoljavajuća, a trpit će i kultura i turizam generalno.

Više aktivnosti, ideja i međusobnog uvažavanja sa obje strane, dat će brže i bolje rezultate. Navedeni primjeri to pokazuju.

Rezime

Rad polazi od pretpostavke da je, s obzirom na razvijenost turističkih kapaciteta u okruženju, najveća šansa u razvoju turizma BiH njeno kulturno-historijsko naslijeđe i u tom kontekstu razmatra ulogu institucija i stručnjaka u oblasti kulture, a posebno muzeja. U tom smislu naslijeđe svrstava u četiri osnovne grupe: graditeljsko naslijeđe, područja duhovnih vrijednosti, živo naslijeđe i klasične muzejske postavke.

Daje primjere iz iskustva Muzeja Sarajevo koji pokazuju mogućnosti posebnih

turističkih ponuda i prezentacija za koje evidentno postoji interes i na lokalnom i na širem planu. Ponude mogu kvalitetno osmisliti i obogatiti stručnjaci koji se bave pitanjima zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa.

Rad skreće pažnju na specifičnost i u tom smislu mogućnosti BiH u oblasti bolje prezentacije tzv. područja duhovnih vrijednosti, gdje bi, uz angažman stručnjaka, turistička ponuda ovih područja mogla biti potpunija.

Kao primjeri, detaljnije se navode programi Muzeja Sarajeva nazvani "Da se ne zaboravi" gdje su prezentirani, u kombinaciji, tzv. živo nasljeđe i muzejske izložbe. Potom programi "Naši korijeni" gdje su kroz posebne Međunarodne radionice posvećene određenom muzejskom materijalu (tekstilu, keramici...), a putem izložbi, izlaganja i praktičnih radova, kao i razmjenom iskustava javnog i nevladinog sektora u regionu i šire, ukazane na mogućnosti njihovog korištenja na širem planu, uključujući i turizam (odnosno male ciljene turističke grupe) i izrada suvenira.

Rad skreće pažnju na pitanje turističkih vodiča, njihove edukacije i posebno zainteresiranosti u uvjetima novog načina privređivanja, uz naznaku da je znanje i posebno prezentacija za ovu oblast djelovanja od iznimne važnosti. Također, rad ukazuje na potrebu zalaganja za bolju saradnju na liniji kulturne institucije, odnosno stručnjaci u oblasti kulturnog nasljeđa i turistički uposlenici, veću otvorenost muzeja i veću inicijativu, bolje međusobno informiranje, uz naznaku da će u tim okolnostima saradnja ići uzlaznom linijom.

THE ROLE OF HERITAGE IN THE TOURIST ATTRACTIONS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

This paper is based on the assumption that, given the level of development of tourist facilities in the region, the cultural and historical heritage of Bosnia and Herzegovina represents the country's best opportunity to develop its own tourism. In this context, the paper deals with the role of institutions and experts, and of museums in particular, in the field of culture. For this purpose, the heritage is classified into four basic groups: the built heritage, the domain of spiritual values, the living heritage, and classic museum displays.

Examples are given from the experience of the Museum of Sarajevo, indicating opportunities for specific tourist attractions and presentations in which there is obvious interest both locally and more broadly, and which can be designed and enriched to high standards by experts engaged in the protection and presentation of the cultural heritage.

The paper highlights the specific character of Bosnia and Herzegovina, and its consequent opportunities as regards the enhanced presentation of what are known as spiritual values, a field in which the country's tourist attractions could be improved with expert involvement.

Examples described in greater detail are the Museum of Sarajevo programmes known as "Lest We Forget," which combined the living heritage and museum exhibits, and the "Our Roots" programmes, under the auspices of which special international workshops dealing with specific museum material (textiles, ceramics...) were held. Other topics include exhibitions, displays and practical work, as well as public sector and non-governmental sector exchanges of experience at the regional level and beyond, designed to suggest opportunities for their wider exploitation, including for tourism purposes (small target tourist groups) and for the production of souvenirs.

The paper raises the issue of tourist guides - their training and particular interests in the country's new business environment, noting that knowledge and presentation are of extreme importance in this field.

The paper advocates improved cooperation between cultural institutions, cultural heritage experts and tourism workers, greater openness and initiative on the part of museums, and improved information-sharing, noting that in these circumstances cooperation will increase significantly.

Key words:

cultural heritage, domain of spiritual values, living or intangible heritage, convention, museum exhibits, expert, special programmes, cooperation, information, tourist guides.